

SEIKKO ESKOLA

Professori Ylikankaalle

■ Professori Ylikankaan tiedusteltua artikkelissaan (*Haik* 4/03) voiko ”tutkimuksellisesti kelvollisilla perusteilla” kiistää hänen tulkintansa niistä syistä, jotka saivat Suomen tekemään talvisodan päättäneen rauhan, esitin kaksi sellaista. Totesin että paikkaansa ei pidä hänen väitteensä, että pääministeri Ryti talvisodan aikana uskoi Saksan voittoon käynnissä olevassa sodassa. Paikkaansa ei myöskään pidä väite, että marsalkka Göringin ilmoitus T. M. Kivimäelle vaikutti Rytin ja Tannerin päätökseen rauhasta. Se näet ei ollut tullut heidän tietoonsa silloin kun he ensi kerran olivat valmiit suostumaan venäläisten rauhanehtoihin. Ylikankaan vastaus vaatii minulta muutaman kommentin.

1. Rytin käsitys sodan tulevasta voittajasta. Perustin käsitykseni siitä paitsi yleislanteeseen, erityisesti hänen keskustelunsa J. O. Söderhjelmin kanssa 8.4.40, missä hän sanoi länsivaltain voittoa Suomen elinkeskeytykseksi.¹ Huomautan että tämä kes-

kustelu oli käyty päivää *ennen* Saksan hyökkäystä Norjaan, mikä on olennaista ja selvästi kävi ilmi kirjoituksestani. Edellä Ylikangas kuitenkin antaa väärän todistuksen Söderhjelmin ja Rytin keskustelun ajankohdasta ja suunnitelmista. Hän sanoo Eskolan vetoavan ”jopa siihen”, että ”*Ryti olisi ollut halukas Saksan aloittaman Tanskan ja Norjan miehittämisen jälkeensä puuhamaan pataljoonaa englantilaisia sotilaita Suomeen sen varmistamiseksi, että saarivaltakunnassa uskottaisiin Suomen luottavan lujasti Englannin voittoon*” (kurs. S.E.). Mihin tuollaiseen altyttömyyteen en sentään vetoa. Mutta kun Rytin ja Söderhjelmin keskustelu noin selostetaan, voikin ymmärtää Ylikankaan väitettä, että ”joko Ryti on katsonut viisaimmaksi olla yhtyvinään Söderhjelmin ideoihin tai tämä kuvaa Rytin kannan virheellisesti”. Sellaista tietoa olisi-kin vaikea ottaa vakavasti ja päiväkirjan muutkin merkinnät olisivat kyseenalaisia.

Mutta herrat puhuivatkin aivan päinvastaisesta: tarkoitus oli lähettää *suomalainen* pataljoona *brittien* käyttöön näiden sympatian säilyttämiseksi – siis myöhempää SS-pataljoonaa vastaava mutta toiselle puolelle. Tanskan ja Norjan miehittämisen jälkeen näistä hankkeista luovuttiin. Söderhjelmin itse totesi kolme päivää miehityksen jälkeen, 12.4., että suunnitelmaa ei enää voi toteuttaa. Jos julkaisemaani lähdetä ja kirjoittamaani näin vapaamielisesti käsitellään, keskustelu on vaikeaa.

Päiväkirjamerkintä oli pantu paperille neljä päivää herrojen tapaamisen jälkeen. On vaikea kuvitella 40-vuotiaan mutta sillä hetkellä tapahtumista syrjässä olevan tunnetun asianajajan ja äskeisen ministerin muistavan pääministerin kanssa käymänsä keskustelun keskeisen asian näin virheellisesti. Hänellä ollut mitään syytä merkitä yksityiseen päiväkirjaansa asioita tietoisesti väärin. Ja mitä ihmeen aihetta Rytillä olisi ollut antaa Söderhjelmille väärä kuva mielipiteistään? Kysymys oli täysin yksityisestä keskustelusta. Keskustelukumppani oli hänen äskeinen ministerinsä, kumpikin olivat poliittisesti ja henkisesti lähellä toisiaan, vaikka Söderhjelmin päiväkirjassaan Rytiäkin arvosteli. Söderhjelmillä ei ollut virallista

asemaa, joten häneen ei tarvinnut vaikuttaa. Eikä Rytiltä siinä keskustelussa ollut mitään syytä puhua sotasyllisyysoikeudenkäynti tai muu historian tuomio mielessään.

Jos yleensä halutaan päästä käsiksi siihen, mitä Ryti tuossa vaiheessa ajatteli sodan lopputuloksesta – siitähän tässä meidän väittelyssämme nimenomaan on ollut kysymys – tämä Söderhjelmin päiväkirjamerkintä on kaikkein luotettavin ja todistusvoimaisin toistaiseksi esitetty lähde. Puhuessaan valtioneuvostossa pääministerin oli ajateltava hallituksensa pitämistä koossa ja eri ministerien reaktioita. Yksityisessä keskustelussa Söderhjelmin kanssa hän saattoi esittää henkilökohtaiset motiivinsa ja arvionsa selvemmin kuin missään muussa tunnetussa lähteessä.

Heikki Ylikankaalla ei ole esittää mitään vastaavaa lähdetä Rytin ajattelusta. Söderhjelmin kirjaamat ajatukset Ryti on esittänyt hetkellä, jolloin suurpoliittinen tilanne vielä oli samanlainen kuin talvisodan aikana. Toki henkilöiden itse esittämät mielipiteet kannanotoistaan voivat poiketa heidän todellisista motiiveistaan – ja politiikan todellisuudessa usein, ellei yleensäkin, poikkeavat. Mutta Rytin Söderhjelmile esittämät käsitykset ovat niin lähellä hänen motiivejaan kuin mihin käytettävissä olevan materiaalin perusteella voi päästä. Kysymys ei tässä ole argumenteista toisten taivuttelemiseksi. Kun Ryti siinä sanoo länsivaltain voittoa elinkysymykseksi ja on valmis antamaan ”panttijoonan” Englannin käyttöön, se kertoo riittävästi hänen käsityksestään sodan tulevasta voittajasta. Tämä osoittaa, ettei Ryti katsonut ”rauhanteon merkinneen valintaa Saksan hyväksi ja Englannin vahingoksi”.

2. Minä väitin perustellusti, kuten professori Manninenkin, että Göringin viesti Saksan ja Neuvostoliiton joutumisesta sotaan keskenään, ei ollut hallituksen tiedossa kun se 23.–25.2. käsitteli Moskovan rauhanehtoja ja kun ulkoministeri Tanner suositteli niihin suostumista. Ylikangas ei edelleenkään pysty osoittamaan mitään lähdetä, joka kertoisi toisin tapahtuneen. Hän joutuu vain olettamaan tiedon saapuneen jollain ”merkkikielellä” ja tukeutuu siihen. Aikaisemmin tämä viesti on ollut avain

koko Ylikankaan todistelussa. Tästä hän on nyt peräytynyt.

Ei Saksan–Venäjän sodan mahdollisuuden esille ottaminen hallituksen istunnossa 25.2. ollut mikään ”outo sattuma”, vaan varsin luonnollista ilman mitään Kivimäen ilmoitustakin. Silloinhan koko hallitus ensi kerran käsitteli juuri saatuja Neuvostoliiton ehtoja, joihin kuului puolustus sopimus. Kyllähän sopimuksista kiinni pitävän pienen valtion johdon täytyi miettiä asioita pitemmällä tähtäyksellä. Hitlerin aikaisemmista puheista ja kirjoituksista *Mein Kampfia* myöten oli helppo päätellä, että sellainen sota oli tulevaisuudessa täysin mahdollinen. Mutta se saattoi tapahtua vasta kauempana tulevaisuudessa eikä välttämättä nyt käynnissä olevassa sodassa.

3. ”Retoriikkana” kuittasin sen Rytin huomautuksen, että maan takaisin valtaaminen voisi alkaa Tornioista. Ja sitä mieltä olen edelleen. En voi uskoa pääministerin pitäneen mahdollisena, että Suomen armeija saisi taistelukykyisenä ja aseissa odottaa Ruotsin maaperällä ja käydä sieltä hyökkäykseen Neuvostoliiton valtaamaa aluetta kohtaan. Sen sijaan ei ollut retoriikkaa hänen samassa yhteydessä sanomansa, että parempi säilyttää armeija taistelukykyisenä niin että ”edullisten tapahtumien sattuessa olemme siinä kunnossa, että itsekin merkitsemme jotakin”. Ilmoitus saksalaisille, että Suomi aikoi pyytää länsivaltain apua, sopi hyvin yrityksiin saada Saksa painostamaan Moskovassa.

4. Professori Ylikangas sanoo edellä: ”kolmikko tähdentää kilvan sitä tosiasiaa, että Hitler antoi operatiivisen käskyn idän sotaretken valmistelusta vasta heinäkuussa 1940”. Totean vain, että omassa kirjoituksessani en puhunut tuosta asiasta yhtään mitään. Mistään yhdessä toimivasta ”kolmikosta” ei tässä muuten ole kysymys. Kukin kirjoitimme kommenttimme itsenäisesti. Siitä olen Heikki Ylikankaan kanssa samaa mieltä, että ratkaisevaa on, miten Suomen johtajat käsittivät Göringin ilmoituksen, ei se mitä Hitlerin päämajassa todella tapah-

1. Söderhjelmin merkintä keskustelusta on julkaistu kokonaisuudessaan kirjoituksessani *HAik* 1/4 104.

tui. Ratkaisevaa tuon ilmoituksen vaikutuksen kannalta on, että he olivat kantansa rauhanehdotoihin ratkaisseet ennen kuin tuo ilmoitus heille tuli.

5. Rytin uuden hallituksen tavoitteena oli sen ulkopoliitikasta väitöskirjan kirjoittaneen suurlähettiläs Markku Reimaan mukaan saada Moskovan rauhan jälkeen hyvät ja luottamukselliset suhteet kaikkien valtioitten, myös Saksan kanssa, jonne ne talvisodan aikana olivat olleet viileät. Mutta se ei vielä merkinnyt poliittisen saksalaisuuntauksen omaksumista eikä valintaa Saksan hyväksi. Kuten Reimaa toteaa, Suomen ulkopoliittinen suuntautuminen oli Saksan-suhteitten parantamisyriyksistä huolimatta ”länsivalloille myötämielinen”. Sitä varten Ryti pyysi Gripenbergiä ulkoministeriksi. Gripenbergin kieltäytymisen tärkein syy oli kuitenkin, että hän ei katsonut voitavansa tulla toimeen eduskunnan kanssa. Toinen oli, ettei hän olisi oikea henkilö parantamaan suhteita Saksaan, koska sellaista yrittämällä menettäisi Englannissa nauttimansa luottamuksen. Wittingin nimitäminen ei kerro suuntautumisesta Saksaan, sillä nimitettäessä häntä ei katsottu jotakin suurvaltaa suosivaksi.²

6. En tarkastele tilannetta sotasyllisyyskysymyksen – talvisodan päätyessä monien vuosien ja käänteitten päässä olevan – vaan sillä hetkellä aktuellin poliittisen tilanteen valossa. En todellakaan usko, että heti Moskovan rauhan jälkeen ”oli vahvoja hyökkäysaikeita idän suuntaan”. Maaliskuussa 1940 – ja myös kesällä – tärkeintä oli miehityksen välttäminen. Revanssitoiveita kyllä oli, mutta toiminnan tasolla ne tulivat ajankohtaisiksi vasta 1941. Silloin Karjalan takaisin valloittamisella oli maassa laaja tuki. Norjan ja Tanskan miehitys, Ranskan yllättävän nopea kukistuminen, Baltian kohtalo ja Saksan kiinnostus Suomeen syksystä lähtien loivat sitten kukin uuden tilanteen.

7. Kun Heikki Ylikangas on ryhtynyt arvioimaan minun motiivejani, lienee minullakin oikeus arvioida hänen lähtökohtiaan. Hän analysoi talven ja kevään 1940 tilan-

netta ja aikeita kesäkuun 22.1941 tirkistysaukosta ja jäsentää johtopäätöksensä sen mukaisesti. Suomen silloisten johtomiesten oli kuitenkin mahdotonta maaliskuussa 1940 olla sen edellyttämiä selvänäkijöitä. Saksan Neuvostoliittoon hyökkäyksen näkökulmasta hänen tulkintansa on ihailtavan johdonmukainen ja ”vissillä tavalla ehyt”. Siihen päästäkseen on kuitenkin ollut ylijä alitulkittava lähteitä sekä oikaistava monia mutkia, kuten on tapahtunut minunkin puheenvuoroani edellä käsiteltäessä.

8. Itse asiassa professori Ylikankaan nyt esittämä Rytin kokonaisnäkemys maailmansodan kulusta ei ole kovin kaukana omas-tani. Erimielisyys koskee lähinnä Risto Rytin motiiveja ja toimintaa ennen Saksan Norja-operaatiota. ■

2. Markku Reimaa (1979) *Puun ja kuoren välissä. Rytin toinen hallitus ulkopoliittisten vaihtoehtojen edessä*, Otava 37–42. G. A. Gripenbergin päiväkirja KA.